

Залучення спеціалістів до розслідування контрабанди

Юрій Ковальов *^a, Андрій Федотенко **^b

* Канд. юрид. наук, докторант ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9159-4499>, e-mail: koval.98819@gmail.com

** Канд. юрид. наук, Навчально-науковий інститут права та психології Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-7804-0375>, e-mail: android15181@gmail.com

^a Написання оригінального рукопису, адміністрування проекту, методологія.

^b Написання оригінального рукопису, ресурси, формальний аналіз.

DOI: [10.32353/khrife.4.2025.11](https://doi.org/10.32353/khrife.4.2025.11) УДК 343.985(477)

Надійшло 15.11.2025 / Рецензовано 02.12.2025 / Прийнято до друку 25.12.2025 /
Доступно онлайн 31.12.2025

Мета статті — визначити типові форми участі спеціалістів у кримінальних провадженнях щодо розслідування контрабанди й окреслити їхню роль у забезпеченні ефективності доказування залежно від предмета злочину (лісоматеріали, культурні цінності, зброя та боєприпаси). Для реалізації поставленої мети застосовано загальнонаукові (аналіз і синтез, індукція і дедукція) та спеціальні (діалектичний, системно-структурний, порівняльно-правовий і узагальнення) методи. З'ясовано, що спеціаліст у кримінальному провадженні є основним суб'єктом техніко-криміналістичного, аналітичного й організаційно-тактичного забезпечення, а його участь виходить за межі суто консультативної допомоги, охоплюючи активне сприяння під час проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. На підставі узагальнення судової практики з'ясовано, що у справах про контрабанду лісоматеріалів визначальну роль відіграють спеціалісти в галузі лісового господарства, у провадженнях щодо контрабанди культурних цінностей — мистецтвознавці, а у справах про незаконне переміщення зброї — представники митних органів, зброєзнавці й балісти. Показано, що саме їхні висновки та дії забезпечують належну ідентифікацію предметів, виявлення способів приховування, формування слідчих версій і ініціювання подальших експертних досліджень. Перспективи вдосконалення

залучення спеціалістів до розслідування контрабанди пов'язані з розробленням єдиних методичних рекомендацій, посиленням міжвідомчої взаємодії, модернізацією матеріально-технічної бази та системним підвищенням кваліфікації фахівців, що сукупно сприятиме підвищенню повноти, точності й доказової сили зібраних відомостей у цій категорії кримінальних правопорушень.

Ключові слова: криміналістичне забезпечення; досудове розслідування; контрабанда; спеціальні знання; спеціаліст.

Постановка наукової проблеми

Сьогодні сфера кримінальної юстиції все частіше потребує застосування спеціальних знань, що актуалізує завдання з підвищення вимог до професійної компетентності спеціалістів, залучених до кримінального провадження. Головним завданням криміналістики як науки є розроблення теоретико-практичних рекомендацій і створення інструментарію, який допомагав би правоохоронним органам різних відомств своєчасно, повно й об'єктивно встановлювати обставини злочинів, забезпечувати процес доказування. Як свідчать матеріали правозастосовної практики та висловлені в науковій літературі позиції, це неможливо без залучення криміналістів, вибухотехніків, біологів і генетиків, товарознавців, фахівців у галузі економічної безпеки тощо.

Науково-технічна та судово-експертна підтримки слідчої діяльності особливо актуальні під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з контрабандою. Злочини такого типу характеризуються високим рівнем латентності, складними способами приховування, залученням міжнародних логістичних схем, сучасних засобів конспірації, підроблення документів і цифрових технологій. За умов зростання обсягів міжнародної торгівлі зростає й економічна мотивація для вчинен-

ня контрабанди. Після початку повномасштабної збройної агресії російської федерації тенденції змінилися: транзит героїну й кокаїну зменшився, натомість обіг синтетичних наркотиків зріс у кілька разів; збільшення кількості зброї на території країни актуалізувало ризики її незаконного переміщення через митний кордон; масштабні втрати Державного бюджету, пов'язані з контрабандою тютюнових виробів, сягають сотень мільйонів доларів щороку.

У таких умовах застосування криміналістичних засобів є невід'ємною передумовою з'ясування істини в кримінальних провадженнях. Дослідження документів, вилучення мікрочасток, ідентифікація товарів і промислових зразків, трасологічний аналіз транспортних засобів, застосування технічних систем портового й митного контролю, дослідження цифрових носіїв, інструментальний контроль складу хімічних речовин – усе це потребує участі спеціалістів відповідного профілю.

З огляду на зазначене постає потреба в ґрунтовному аналізі можливостей спеціалістів у сфері розслідування контрабанди, визначенні їхньої ролі в забезпеченні ефективності кримінального провадження та оцінюванні потенціалу сучасних техніко-криміналістичних засобів у протидії одному з найбільш поширених та економічно небезпечних видів злочинності.

Мета статті

Визначити типові форми участі спеціалістів у кримінальних провадженнях із розслідування контрабанди.

Методи дослідження

Для досягнення поставленої мети застосовано загальнонаукові методи аналізу й синтезу, індукції й дедукції, а також спеціальні методи — діалектичний, системно-структурний, порівняльно-правовий і узагальнення. Сукупність цих методів дала змогу дослідити правові засади участі спеціаліста в кримінальному провадженні, схарактеризувати типові форми його залучення та виявити особливості такої участі під час розслідування різних категорій контрабанди (лісоматеріалів, культурних цінностей, зброї і боеприпасів).

Діалектичний метод забезпечив цілісне бачення феномена залучення спеціаліста до розслідування контрабанди в розвитку та взаємозв'язку правових, організаційних і практичних аспектів його діяльності. Саме завдяки цьому методу розкрито внутрішні суперечності між формальним нормативним регулюванням статусу спеціаліста й реальними потребами слідчої практики, а також простежено еволюцію ролі обізнаних осіб у кримінальному провадженні на тлі ускладнення способів учинення контрабанди.

Системно-структурний метод допоміг: 1) виокремити основні елементи механізму залучення спеціалістів (нормативне регулювання, організація взаємодії, форми участі, функційне навантаження в межах окремих і негласних слідчих (розшукових) дій; 2) класифікувати спеціалістів за галуззю знань (лісове господарство, мистецтвознавство,

зброєзнавство, митна справа тощо) і за характером їх участі (обов'язкова, універсальна, ситуативна); 3) визначити місце спеціаліста в структурі суб'єктів доказування та розподіл функцій між слідчим, прокурором, спеціалістом і експертом.

Формально-логічні методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція) стали в пригоді для дослідження змісту норм Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*), відомчих інструкцій та інших нормативно-правових актів, що регламентують участь спеціаліста, а також для опрацювання матеріалів судової практики. Аналіз забезпечив поелементне вивчення правового статусу спеціаліста, складу його прав і обов'язків, порядку залучення та відповідальності; синтез дав змогу інтегрувати отримані дані в узгоджену модель участі спеціаліста в розслідуванні контрабанди; індукція — сформулювати загальні закономірності на підставі вивчення окремих кримінальних проваджень щодо контрабанди лісоматеріалів, культурних цінностей, зброї; дедукція — перевірити ці теоретичні висновки на емпіричному матеріалі конкретних судових рішень.

Порівняльно-правовий метод застосовано для зіставлення підходів до залучення спеціалістів у кримінальних провадженнях щодо розслідування контрабанди й інших злочинів у сфері господарської діяльності, а також для порівняння участі фахівців різних профілів (лісівників, мистецтвознавців, зброєзнавців, митників) у межах різних категорій контрабанди. Це допомогло розмежувати техніко-криміналістичне, науково-технічне й організаційно-тактичне забезпечення, виявити спільні й відмінні ознаки залучення спеціалістів залежно від предмета контрабанди та процесуального статусу

уповноваженого органу (СБУ, митниця, інші правоохоронні структури).

Методом узагальнення послугоувалися для систематизації результатів аналізу доктринальних джерел і судової практики та формулювання висновків щодо оптимальних напрямів удосконалення участі спеціалістів у розслідуванні контрабанди. На його підставі запропоновано підходи до розроблення єдиних методичних рекомендацій щодо залучення спеціалістів, удосконалення міжвідомчої взаємодії, підвищення кваліфікації фахівців і посилення ролі спеціальних знань у структурі криміналістичного забезпечення протидії контрабанді.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Різні аспекти діяльності з розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з контрабандою, на монографічному рівні досліджували А. Буга¹, О. Заверховський², Р. Малюга³, А. Полях⁴, І. Рудницький⁵, Я. Фурман⁶, В. Шевчук⁷ та ін.

Проблематиці участі спеціалістів у кримінальних провадженнях присвячено монографічні праці О. Кувшинова⁸, Д. Куриленка⁹, В. Яремчук¹⁰ та ін.

На підставі аналізу практики досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, до яких належить і контрабанда,

- 1 Буга А. Ю. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів : дис. ... д-ра філос. в галузі права. Одеса, 2020. 258 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0822U100024> (дата звернення: 07.11.2025).
- 2 Заверховський О. В. Криміналістична характеристика контрабанди та її значення для правозастосовчої діяльності : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2020. 230 с.
- 3 Малюга Р. В. Кримінальне процесуальне доказування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів у досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 273 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0415U005439> (дата звернення: 07.11.2025).
- 4 Полях А. М. Криміналістична характеристика та основи розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2009. 22 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0409U001634> (дата звернення: 07.11.2025).
- 5 Рудницький І. Л. Особливості виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами : дис. ... д-ра філос. в галузі права. Львів, 2019. 250 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/radaphd/1857/dysertaciyarudnycky.pdf> (дата звернення: 07.11.2025).
- 6 Фурман Я. В. Основи методики розслідування контрабанди культурних цінностей : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 22 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0410U001200> (дата звернення: 07.11.2025).
- 7 Шевчук В. М. Методика розслідування контрабанди: проблеми теорії та практики : монографія. Харків, 2003. 280 с.
- 8 Кувшинов О. Д. Спеціаліст у кримінальному провадженні (кримінальний процесуальний та криміналістичний аспекти) : дис. ... д-ра філос. в галузі права. Кропивницький, 2024. 305 с. URL: <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2025/02/dysertacziya-kuvshynov-o.d.pdf> (дата звернення: 07.11.2025).
- 9 Куриленко Д. В. Інститут обізнаних осіб у змагальному кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 16 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6f82595b-1d94-4b6e-9ca8-8903b4b79b7c/content> (дата звернення: 07.11.2025).
- 10 Яремчук В. О. Організація і тактика залучення спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій : монографія / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків, 2015. 228 с.

учені констатують, що основні труднощі найчастіше пов'язані з недостатнім застосуванням спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій та обмеженою взаємодією між слідчим і залученими спеціалістами. Причиною такої ситуації є те, що участь фахівців здебільшого передбачає лише надання консультацій, тоді як процесуальні дії, які потребують професійної технічної або аналітичної підтримки, здійснюються без їх безпосереднього залучення. Подібний підхід нерідко призводить до втрати значущої доказової інформації та ускладнює визначення фактичних обставин кримінального правопорушення¹¹.

У зв'язку із цим убачаємо, що підвищення ефективності розслідування злочинів у сфері господарської діяльності можливе лише за умови системного залучення спеціалістів до участі в кримінальному провадженні, однак це не завжди слід обмежувати винятково слідчими (розшуковими) діями. З огляду на те, що до сьогодні не проведено комплексних досліджень можливої участі спеціалістів у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з контрабандою, вважаємо обрану тему актуальною і такою, що потребує подальших наукових розвідок.

Викладення основного матеріалу дослідження

Застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні ґрунтується на чітко регламентованих процесуаль-

них і непроцесуальних формах. Наукова доктрина криміналістики традиційно розмежовує ці форми залежно від характеру залучення обізнаної особи та природи її діяльності в конкретному заході. Процесуальна форма передбачає користування спеціальними знаннями в межах процедур, прямо регламентованих КПК України: під час проведення судових експертиз, слідчих (розшукових) дій, рідше — застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Непроцесуальна форма має допоміжний характер, її врегульовано відомчими нормативно-правовими актами; вона полягає в наданні слідчому консультативної та інформаційної підтримки як на початковому етапі, так і протягом усього досудового розслідування¹².

КПК України визначає спеціаліста як учасника кримінального провадження (п. 25 ч. 1 ст. 3), а його правовий статус деталізує у ст. 71—72: спеціалістом визнано особу, «яка володіє спеціальними знаннями та навичками» застосування технічних або інших засобів «і може надавати консультації» або практичну допомогу під час досудового розслідування та судового розгляду¹³.

Поряд з положеннями КПК України, участь спеціаліста в кримінальному провадженні врегульовано також відомчими актами. Так, наприклад, Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України визначає спеціаліста-криміналіста як посадову особу, яка «володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями та навичками» і застосовує їх під час участі в слідчих

11 Завидняк І. О. Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій та його консультативна допомога. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 6. С. 453—456. URL: <https://surl.li/kmotbx> (дата звернення: 07.11.2025).

12 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 07.11.2025).

13 Там само.

(розшукових) діях¹⁴. Аналогічно Інструкція про участь співробітників та працівників Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України як спеціалістів в кримінальному провадженні визначає спеціалістами співробітників експертних підрозділів СБУ, залучених до кримінального провадження згідно зі ст. 71 КПК України¹⁵. Відповідно, такі особи набувають процесуальних прав і обов'язків спеціаліста, визначених у законі. Водночас варто зауважити, що всі кримінальні правопорушення, пов'язані з контрабандою, за приписами ст. 216 КПК України, підслідні слідчим Служби безпеки України¹⁶.

Законодавець забезпечує широкі можливості залучення спеціаліста за ініціативою як сторони обвинувачення, так і сторони захисту (ст. 220 КПК України¹⁷). Спеціаліст може брати участь не лише в досудовому розслідуванні, а й у судовому провадженні: суд має право отримувати від нього усні консультації, письмові роз'яснення та ставити запитання щодо застосованих спеціальних знань (ст. 360 КПК України)¹⁸. Головна мета діяльності спеціаліста полягає в наданні технічної та професійної допомоги під час проведення процесуаль-

них дій — фотографування, складання схем, відбирання зразків і фіксування доказів тощо.

КПК України також передбачає можливість залучення спеціаліста у двох принципово відмінних ситуаціях: коли в слідчо-оперативній групі є спеціаліст-криміналіст або коли його відсутність компенсовано залученням іншого фахівця з відповідними знаннями¹⁹. В іншому разі закон не обмежує кількості спеціалістів, їхню галузеву належність або сферу компетентності, що дає змогу слідчому забезпечити участь обізнаних осіб з різних галузей відповідно до потреб конкретної процесуальної дії.

Правові засади діяльності спеціаліста формують його процесуальний статус, визначений у ст. 71–72 КПК України: право ставити запитання, користуватися технічними засобами, знайомитися з протоколами процесуальних дій, подавати зауваження, отримувати винагороду й вимагати забезпечення особистої безпеки²⁰. Одночасно він зобов'язаний прибути за викликом, виконувати вказівки слідчого або суду, не розголошувати інформацію, пов'язану з кримінальним провадженням, і заявити самовідвід у випадках, передбачених ст. 79 КПК України²¹.

14 Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України : затв. наказ. МВС України від 06.07.2017 р. № 570 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text> (дата звернення: 07.11.2025).

15 Інструкція про участь співробітників та працівників Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України як спеціалістів в кримінальному провадженні : затв. наказ. Центр. упр. СБУ від 19.03.2016 р. № 138. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0564-16#Text> (дата звернення: 07.11.2025) ; Кримінальний процесуальний кодекс URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 07.11.2025).

16 Кримінальний процесуальний кодекс URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 07.11.2025).

17 Там само.

18 Там само.

19 Там само.

20 Там само.

21 Там само.

КПК України й підзаконні акти передбачають відповідальність спеціаліста за неналежне виконання своїх обов'язків. Зокрема, його неприбуття до суду без поважних причин може спричинити покладення на нього витрат, пов'язаних з перервою в судовому засіданні (ст. 72 КПК України)²². Тим самим закон гарантує спеціалісту відшкодування витрат і виплату винагороди відповідно до спеціальних урядових нормативів (див., наприклад, Інструкцію про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів)²³.

Особливе місце в правовому статусі спеціаліста посідає регламентування його діяльності під час проведення слідчих (розшукових) дій. КПК України прямо передбачає обов'язкову або рекомендовану участь спеціаліста в низці процесуальних дій, а саме: огляді (ст. 237), обшуку (ст. 236), пред'явленні для впізнання (ст. 228), слідчому експерименті (ст. 240), отриманні зразків для експертизи (ст. 245), роботі з інформаційними системами (ст. 264, 266), копії-

юванні та вилученні електронної інформації (ст. 265), фіксації речових доказів у спеціальних випадках (ст. 100)²⁴. Усі дії спеціаліста необхідно належно зафіксувати в протоколах, а носії інформації долучити як невід'ємні додатки до процесуальних документів (ст. 104, 107 КПК України)²⁵.

Результати наукових пошуків і правозастосовної практики стануть у пригоді для визначення організаційно-тактичних засад участі спеціаліста в досудовому розслідуванні.

Д. Куриленко слушно зауважує, що спеціаліст у кримінальному провадженні виконує дві взаємопов'язані функції. *По-перше*, він забезпечує технічну й організаційно-тактичну підтримку суду та сторін провадження під час збирання, фіксування та первинного опрацювання доказової інформації. *По-друге*, спеціаліст надає пояснення, що охоплюють як довідково-інформаційні відомості, так і консультативні роз'яснення (зокрема, з юридичних аспектів), які потребують відповідних спеціальних знань. Довідки стосуються узагальнених спеціальних відомостей, тоді як консультації ґрунтуються на аналізі матеріалів конкретного кримінального провадження та безпосередньо пов'язані з обставинами досліджуваного кримінального правопорушення²⁶. Поділяємо позицію Д. Куриленка й маємо відзначити, що

22 Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 07.11.2025).

23 Інструкція про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів : затв. постанов. КМУ від 01.07.1996 р. № 710 (зі змін. та допов.). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/710-96-%D0%BF> (дата звернення: 07.11.2025).

24 Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 07.11.2025).

25 Там само.

26 Куриленко Д. В. Знач. твір. С. 12. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6f82595b-1d94-4b6e-9ca8-8903b4b79b7c/content> (дата звернення: 07.11.2025).

в кримінальному процесуальному законодавстві не відображено всіх тих форм, у яких обізнана особа може реалізувати спеціальні знання під час розслідування злочинів, пов'язаних з контрабандою.

Водночас усіх спеціалістів, залучених до проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, пропонують класифікувати за трьома групами. *По-перше*, це спеціалісти, участь яких є обов'язковою відповідно до прямих приписів закону. *По-друге*, універсальні спеціалісти, здатні забезпечувати участь у більшості процесуальних дій певного виду: у сучасних умовах до них належать криміналісти — для невербальних слідчих (розшукових) дій, а також психологи — для вербальних процесуальних дій, що потребують оцінювання поведінкових і психоемоційних аспектів. *По-третє*, ситуативні спеціалісти вузького профілю, залучення яких зумовлене специфікою конкретного кримінального правопорушення та необхідністю виконання окремих завдань, що потребують застосування спеціальних знань²⁷. Саме тому, керуючись викладеною класифікацією, пропонуємо зупинитися на аналізі практики розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, пов'язаних з контрабандою.

Насамперед слід зазначити важливу роль спеціалістів у галузі лісового господарства в справах з незаконного переміщення через митний кордон України лісоматеріалів, заборонених до експорту без відповідної сертифікації. Наприклад, у справі № 938/536/24

залучений спеціаліст відіграв провідну роль на етапі митного контролю під час огляду партії пиломатеріалів, заявлених до експорту. Залучений фахівець здійснив докладний візуальний і технічний аналіз деревини з урахуванням професійних ознак, характерних для певних порід і сортів лісоматеріалів: кольорової палітри, структури ядра, наявності смоляних кишеньок, специфіки сучків, особливостей забарвлення, стану кори, а також характеру обробки пиломатеріалів. Завдяки застосуванню спеціальних знань у сфері дендрології та технології деревообробки спеціаліст зміг обґрунтовано визначити, що частина деревини не відповідає заявленим у сертифікаті й митних документах породним ознакам і фактично є необлікованою лісопродукцією. Надалі це стало підставою для складання митним органом протоколу про порушення митних правил і ініціювання кримінального переслідування щодо замаху на контрабанду. Даними, отриманими за участі спеціаліста, слідчі органи скористалися для призначення судової товарознавчої експертизи. Висновок експертів підтвердив первинні висновки спеціаліста про невідповідність походження частини деревини нормативним документам, що допомогло отримати докази для кваліфікації діяння за ознаками ст. 201-1 Кримінального кодексу України²⁸ (далі — *КК України*)²⁹. У такий спосіб участь спеціаліста забезпечила точність і наукову обґрунтованість первинної фіксації фактичних даних, що вплинуло на подальшу доказову оцін-

27 Кувшинов О. Д. Зазнач. твір. С. 241. URL: <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2025/02/dysertacziya-kuvshynov-o.d.pdf> (дата звернення: 07.11.2025).

28 Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.10.2025).

29 Вирок Верхов. райсуду Івано-Франк. обл. від 17.06.2024 р. Справа № 938/536/24. Провадж. № 1-кп/938/106/24 / ЄДРСР : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119765051> (дата звернення: 07.11.2025).

ку³⁰ й дало змогу виявити приховану, неналежно задекларовану частину товару. Надані спеціалістом висновки стали основним складником для встановлення способу приховування незаконно отриманої лісопродукції, обсягу необлікованої деревини й механізму її додавання до загальної партії для експорту. Зрештою встановлені за допомогою спеціаліста відомості стали підставою для визнання вини обвинуваченого, забезпечили укладання угоди про визнання винуватості та призначення узгодженого покарання³¹.

Аналогічно у справі № 715/987/21 залучені спеціалісти у сфері лісового господарства ідентифікували вилучені колоди за породою, розмірами та якістю, визначили їх сортимент і частку від загальної партії відповідно до технічних умов. Залучений спеціаліст додатково підтвердив характеристики деревини й відсутність істотних дефектів під час первинного огляду, що стало важливим для оцінки достовірності подальших експертних висновків³².

Проведений аналіз судових вироків, ухвалених у кримінальних провадженнях за обвинуваченням у контрабанді лісоматеріалів (ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 201-1 КК України³³), засвідчує системний характер залучення спеціалістів під час досудового розслідування та митного контролю. Усі досліджувані справи на-

лежать до категорії кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних з переміщенням через митний кордон України пиломатеріалів без належного документального підтвердження їх походження.

У кримінальних провадженнях участь спеціалістів кількох професійних напрямів фіксують саме під час огляду місця події, зокрема: спеціалістів митних органів, працівників державних лісогосподарських підприємств. Спеціалісти під час таких оглядів реалізують технічні дії, пов'язані з повним вивантаженням та оглядом лісопродукції, проведенням замірів, визначенням фактичного обсягу деревини й аналізом її зовнішніх характеристик. Ці дії забезпечували реалізацію технічної та контрольної функцій спеціаліста, спрямованих на встановлення відповідності вмісту транспортного засобу даним сертифікатів походження, інвойсів і товарно-транспортних накладних.

Спеціалісти лісової галузі, якими здебільшого є працівники державних підприємств регіональних філій лісового господарства, надають консультативну допомогу, що полягає у виконанні діагностичних завдань щодо ідентифікації порід деревини, зіставлення їх морфологічних ознак із документами, а також визначення обсягу необлікованих пиломатеріалів. Їхня участь сприяла

30 За правилами української мови іменник «оцінка» доцільно застосовувати тільки на означення результату процесу, позначення якості знань і поведінки учнів або думки, міркування про якість, характер когось (чогось), а прикметник «оціночний» є калькою з російської. В українській мові слід послуговуватися дієсловом «оцінювати» («оцінити») і прикметником «оцінний» відповідно. Натомість чинні нормативно-правові акти, на жаль, до сьогодні оперують помилковими словоформами.— *Ред.*

31 Вирок Верхов. райсуду Івано-Франк. обл. ... URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119765051> (дата звернення: 07.11.2025).

32 Вирок Глибоз. райсуду Чернів. обл. від 28.07.2023 р. Справа № 715/987/21. Провадж. № 1-кп/715/3/23 / ЄДРСР : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112478006> (дата звернення: 07.11.2025).

33 Кримінальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.10.2025).

встановленню факту підмішування або довантаження деревини, не охопленої сертифікатом походження. Це також створює передумови для ініціювання проведення кваліфікованих досліджень судовими експертами-товарознавцями з метою визначити ринкову вартість, обсяг і відповідність вантажу нормативній документації, що його супроводжує.

Сукупність заходів, реалізованих під час проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій залученими спеціалістами, полягала у формуванні самостійних процесуальних джерел доказів, необхідних для кваліфікування діянь як завершеного замаху на переміщення лісоматеріалів з приховуванням від митного контролю, тобто в наданні попередньої правової оцінки події. Спеціалісти забезпечують виявлення та фіксування головних ознак правопорушення: факти користування документами з недостовірними даними, невідповідність фактичних характеристик деревини заявленим у сертифікатах, наявність необлікованого об'єму пиломатеріалів і спроби їх експортного переміщення. У всіх кримінальних провадженнях спеціальні знання стали визначальним елементом для встановлення фактичних обставин, які перевіряли здебільшого за допомогою призначення відповідних судових експертиз.

Тож досліджена судова практика підтверджує, що ефективно розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом лісоматеріалів, неможливе без системного залучення спеціалістів, здатних забезпечити технічний, діагностичний, контрольний, консультативний супровід слідчих (розшукових) і процесуальних дій.

Типовим є залучення спеціалістів до розслідування фактів контрабанди культурних цінностей, у яких провідна роль належить спеціалісту у сфері

мистецтвознавства. Вивченням слідчої та судової практики обґрунтовано, що ця обізнана особа не належить до судових експертів, але її залучають для технічного, консультативного й організаційно-тактичного сприяння правоохоронним органам під час проведення слідчих (розшукових) дій. За своєю природою такі злочини передбачають переміщення предметів, що можуть мати історичну, художню, етнографічну або культурну цінність, а тому потребують оперативної ідентифікації, оцінки оригінальності та визначення відповідних іманентних характеристик.

Спеціалісти-мистецтвознавці найчастіше є працівниками музейних установ, науково-дослідних інститутів культури, державних заповідників або провідних мистецтвознавчих центрів, які мають компетенції в атрибуції творів мистецтва, визначенні їх стилістичних ознак, часу створення, техніки виконання та походження. Участь таких фахівців у слідчих (розшукових) діях реалізує передусім технічну й аналітичну функції спеціаліста: вони допомагають ідентифікувати культурну цінність на місці, попередньо підтвердити або спростувати її історико-культурне значення, звернути увагу представників органів слідства на ознаки подробики, реставраційного втручання або незаконного походження предмета.

Таких фахівців можуть долучати до огляду місця події, огляду міжнародних поштових відправлень, транспортних засобів, складів, антикварних об'єктів, консультування слідчого щодо адекватного фіксування та пакування предметів мистецтва, аби уникнути їх пошкодження та забезпечити належні умови для проведення подальших експертиз виявлених предметів. Їхні пояснення та консультації допомагають сформулювати правильну версію про характер предме-

та, його ймовірну вартість, автентичність і культурне значення, що суттєво впливає на кваліфікацію діяння за ст. 201 КК України³⁴).

Окрім цього, спеціаліст-мистецтвознавець виконує організаційно-тактичну функцію, сприяючи вибору правильного алгоритму подальших процесуальних дій: визначенню необхідності вилучення предмета, доцільності залучення профільного експерта, необхідності звернення до міжнародних каталогів викрадених і зниклих культурних цінностей, а також ризику незаконного переміщення раритетів, які перебувають під державною охороною. Така участь забезпечує підвищення ефективності досудового розслідування, оскільки дає змогу уникнути ситуацій, коли набуття статусу культурної цінності встановлено занадто пізно або некоректно.

Щодо контрабанди зброї та спеціальних технічних засобів (ч. 1 ст. 201 КК України) з додатковою кваліфікацією за ст. 263 КК України (зберігання зброї та боєприпасів без дозволу)³⁵, то поміж її типових об'єктів (предмета злочину) виокремлюють: частини нарізної вогнепальної зброї, боєприпаси різних калібрів, вибухові речовини металевих дріт. Це зумовлює необхідність залучення фахівців, спроможних визначити належність виявлених предметів до категорії складників зброї, оцінити їхні функційні властивості, ознаки придатності до стрільби, а також ідентифікувати можливі способи їх прихованого переміщення.

У таких справах до розслідування залучають як спеціалістів представни-

ків митних підрозділів, а також зброєзнавців або балістів. Дії останніх полягають у первинному огляді, фактичному виявленні прихованих частин зброї та фіксуванні встановлених ознак, що свідчать про належність до складників нарізної вогнепальної зброї. Ці дії пов'язані з технічним сприянням правоохоронним органам у виявленні, фіксуванні та попередньому аналізі предметів, які можуть становити заборонений до переміщення через кордон товар.

Слід зауважити, що діяльність спеціалістів митниці також сприяє реалізації превентивної функції, оскільки саме завдяки їхній участі відбувається документування конструктивних ознак частин зброї, що дає змогу митному органу затримати відправлення та передати матеріали до СБУ. Окрім цього, спеціалісти забезпечують належну організацію негласних слідчих (розшукових) дій — контроль за скоєнням злочину у формі контрольованого отримання посылки представниками сторони обвинувачення. Тож їхня участь має не лише технічне, а й організаційно-тактичне значення, підсилюючи можливість органів слідства щодо документування процесу переміщення контрабанди та фіксування її фактичного одержання адресатом³⁶.

Отже, у справах про контрабанду зброї залучення спеціалістів, передусім з митних органів, сприяє оперативності в ухваленні рішень, забезпечує реалізацію як технічного, так і організаційно-тактичного складників допомоги слідству, що в результаті дає змогу своєчасно виявити, задокументувати

34 Кримінальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.10.2025).

35 Там само.

36 Вирок Оболон. райсуду м. Києва від 27.04.2023 р. Справа № 756/14469/21. Провадж. № 1-кп/756/613/23 / ЄДРСР : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110671189> (дата звернення: 07.11.2025).

та припинити незаконне переміщення зброї через державний кордон.

Висновки

Проведене дослідження підтвердило, що ефективність досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з контрабандою, безпосередньо залежить від системного та професійно організованого залучення спеціалістів різних галузей знань. Спеціаліст у кримінальному провадженні — це не допоміжний суб'єкт, а основний елемент механізму доказування, здатний забезпечити належний рівень техніко-криміналістичного, аналітичного й організаційно-тактичного супроводу процесуальних дій. Законодавче врегулювання його правового статусу в поєднанні з відомчими нормативними актами створює потребу не лише у формальному залученні обізнаної особи, а й у змістовному користуванні її компетентністю на всіх етапах кримінального провадження — від виявлення події до формування доказової бази.

У справах про контрабанду участь спеціалістів сприяє фіксуванню обставин, необхідних для кваліфікування діяння за відповідними статтями кодексів, отримані висновки стають підґрунтям процесуальних рішень і мотивувальною підставою для подальших експертних досліджень.

Розслідування контрабанди лісоматеріалів найчастіше пов'язане із залученням спеціалістів у сфері лісового господарства. Вони відіграють провідну роль у первинній ідентифікації деревини, визначенні її породи, сортименту та фактичного обсягу, що допомагає виявити підміну або довантаження необлікованої продукції.

У провадженнях щодо контрабанди культурних цінностей незамінною

є участь мистецтвознавців, які забезпечують швидку атрибуцію предметів, визначення їхнього культурного та історичного значення, виявлення ознак фальсифікації, а також тактично правильне фіксування пам'яток у протоколі, що позначається на кваліфікації діяння за ст. 201 КК України.

У справах щодо незаконного переміщення зброї та боєприпасів спеціалісти митних органів, зброєзнавці й балісти забезпечують оперативну ідентифікацію частин зброї, установлення їхніх функційних характеристик і фіксування ознак, які свідчать про їхній статус як предметів з обмеженим обігом. Це безпосередньо впливає на затримання небезпечних об'єктів та організацію подальших негласних слідчих (розшукових) дій.

Узагальнення правозастосовної практики дає підстави стверджувати, що участь спеціалістів забезпечує:

- 1) повноту й точність виявлення фактичних обставин злочину;
- 2) належний рівень фіксування матеріальних джерел доказів;
- 3) можливість оперативного реагування на дії правопорушників, які застосовують складні технічні або логістичні способи приховування;
- 4) підвищення доказової сили зібраних відомостей;
- 5) формування правильних слідчих версій та оптимізацію подальшої тактики розслідування.

Усе це підтверджує потребу в розробленні єдиних методичних рекомендацій щодо участі спеціалістів у кримінальних провадженнях з розслідування контрабанди, удосконаленні міжвідомчої взаємодії та систематичному підвищенні кваліфікації спеціалістів, чия діяльність забезпечує науково-технічний супровід слідства.

Involvement of Specialists in Smuggling Investigation

Yurii Kovalov, Andrii Fedotenko

The Article Purpose is to single out typical forms of specialists' participation in criminal proceedings involving the investigation of smuggling and to clarify their role in ensuring the efficiency of proof depending on the subject of a crime (timber materials, cultural valuables, weapons and ammunition). General scientific (analysis and synthesis, induction and deduction) and special (dialectical, systemic-structural, comparative-legal and generalization) methods were employed to fulfill this goal. The authors determine that a specialist in criminal proceedings is the central figure of technical-forensic, analytical and organizational-tactical support, and his/her participation extends beyond mere advisory support, covering active assistance during investigative (search) and covert investigative (search) actions. Having summarized case law, it was found that in cases of timber smuggling, specialists in forestry play a decisive role; in proceedings concerning the smuggling of cultural valuables, art historians are involved; and in cases of illegal transfer of weapons, representatives of customs authorities, weapons experts, and ballisticians are actively engaged. It was demonstrated that only with the help of their conclusions and actions could proper identification of objects be ensured, including the detection of concealment methods, formulation of investigative versions, and the initiation of subsequent expert research, thereby contributing to the efficient conduct of the investigation. Prospects for improving the involvement of specialists in the investigation of smuggling are due to the development of unified methodological guidelines, strengthening of interagency cooperation, modernization of material and technical resources and systematic skill-upgrading of specialists, which will jointly promote the completeness, accuracy and evidentiary strength of collected information in this category of criminal offenses.

Keywords: forensic support; pre-trial investigation; smuggling; specific expertise; specialist.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автори зробили свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і беруть на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автори заявляють, що у них відсутній конфлікт інтересів.

References

- Buha, A. Yu. (2020). *Metodyka rozsliduvannia zlochniv, pov'iazanykh z nezakonnym obihom likarskykh zasobiv* [Methods of investigation of crimes associated with drug trafficking] : dys. ... d-ra filoz. v haluzi prava. Odesa. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0822U100024> [in Ukrainian].
- Furman, Ya. V. (2009). *Osnovy metodyky rozsliduvannia kontrabandy kulturnykh tsinnotei* [The fundamentals of methodology of investigation of cultural property smuggling] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0410U001200> [in Ukrainian].
- Kurylenko, D. V. (2017). *Institut obiznanykh osib u zmahalnomu kryminalnomu provadzheni* [The Concept of versed persons in adversary criminal proceeding] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/>

- [core/bitstreams/6f82595b-1d94-4b6e-9ca8-8903b4b79b7c/content](https://khrife-journal.org/index.php/journal/core/bitstreams/6f82595b-1d94-4b6e-9ca8-8903b4b79b7c/content) [in Ukrainian].
- Kuvshynov, O. D. (2024). *Spetsialist u kryminalnomu provadzhenni (kryminalnyi protsesualnyi ta kryminalistychnyi aspekty)* [Specialist in Criminal Proceedings (Criminal Procedural and Forensic Aspects)] : dys. ... d-ra filos. v haluzi prava. Kropyvnytskyi. URL: <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2025/02/dysertacziya-kuvshynov-o.d.pdf> [in Ukrainian].
- Maliuha, R. V. (2015). *Kryminalne protsesualne dokazuvannya kontrabandy narkotychnykh zasobiv, psykhotroynykh rehovyn, yikh analohiv chy prekursoriv abo falsyfikovanykh likarskykh zasobiv u dosudovomu rozsliduvanni* [Criminal procedure proving of smuggling of narcotics, psychotropic substances, their analogues or precursors or counterfeit drugs in pre-trial investigation] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0415U005439> [in Ukrainian].
- Poliakh, A. M. (2009). *Kryminalistychna kharakterystyka ta osnovy rozsliduvannya kontrabandy narkotychnykh zasobiv, psykhotroynykh rehovyn, yikh analohiv abo prekursoriv* [The criminalistic characteristics and the basis of investigation of narcotics smuggling, psychotropic substances, their analogues and precursors trafficking] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0409U001634> [in Ukrainian].
- Rudnytskyi, I. L. (2019). *Osoblyvosti vyavleniia ta rozsliduvanni kontrabandy narkotychnykh zasobiv, shcho vchyniaiutsia orhanizovanyu zlochynnymu hrupamy* [Features of exposure and investigation of contraband goods of narcotic facilities that is accomplished by the organized criminal groups] : dys. ... d-ra filos. v haluzi prava. Lviv. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/radaphd/1857/dysertaciyarudnycky.pdf> [in Ukrainian].
- Shevchuk, V. M. (2003). *Metodyka rozsliduvannya kontrabandy: problemy teorii ta praktyky* [Smuggling investigation methodology: problems of theory and practice] : monohrafiia. Kharkiv [in Ukrainian].
- Yaremchuk, V. O. (2015). *Orhanizatsiia i taktyka zaluchenniia spetsialista pry provedenni slidchykh (rozshukovykh) dii* [Organization and tactics of involving a specialist in investigative (search) actions] : monohrafiia / za red. V. Yu. Shepitka. Kharkiv [in Ukrainian].
- Zaverkhovskiy, O. V. (2020). *Kryminalistychna kharakterystyka kontrabandy ta yiyi znachennya dlya pravozastosovchoyi diyal'nosti* [Forensic characterization of smuggling and its importance for law application] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Zavydniak, I. O. (2019). *Uchast spetsialista u provedenni slidchykh (rozshukovykh) dii ta yoho konsultatyvna dopomoha* [Participation of the specialist in carrying out investigative (search) actions and his advisory assistance]. *Porivniialno-analitychne pravo*. № 6. URL: <https://surl.li/kmotbx> [in Ukrainian].

Ковальов, Ю., Федотенко, А. (2025). Залучення спеціалістів до розслідування контрабанди. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 4 (41). С. 191–204. DOI: [10.32353/khrife.4.2025.11](https://doi.org/10.32353/khrife.4.2025.11).